

Türkiye'nin Vişegrad Ülkeleri ile Hizmet Ticaretine Genel Bir Bakış (2016-2023)

Veysel YILMAZ¹

Makale Bilgisi

Özet

Makale Süreci:

Geliş Tarihi: 27 Aralık 2024

Kabul Tarihi: 29 Aralık 2024

Anahtar Kelimeler: Hizmet
Ticaret, Türkiye, Vişegrad
Ülkeleri, İhracat, İthalat

Jel Kodları: F10, L80, O40

Teknolojik ilerlemeler, küreselleşme ve liberalizasyon, ekonomik yapısal değişimler, insan kaynaklarının mobilizasyonu, tüketici talepleri ve ekonomik çeşitlilik gibi faktörler hizmet ticaretinin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik modernizasyonu ve küreselleşmenin merkezi bir unsuru haline gelmesini sağlamıştır. 21. yüzyılın başından itibaren, hizmet ticareti, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler sayesinde daha erişilebilir ve yaygın hale gelmiştir. Bu çalışmada, 2016-2023 yılları arasında Türkiye ile Vişegrad (V4) ülkeleri (Çekya, Macaristan, Polonya, Slovakya) arasındaki hizmet ticareti incelenmektedir. Çalışmanın amacı da Türkiye'nin V4 ülkeleriyle hizmet ticaretini değerlendirmek ve bu ülkelerin dünya hizmet ticaretindeki konumlarını belirlemektir. Bunun için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) veri tabanlarından elde edilen verilere dayanarak, Türkiye'nin Vişegrad ülkeleri ile 2016-2023 yılları arasında gerçekleştirdiği hizmet ihracatı ve ithalatı analiz edilecektir. Ayrıca, Türkiye ve Vişegrad ülkelerinin dünya hizmet ticareti içindeki konumları da değerlendirilecektir. Bulgular, Türkiye ile Vişegrad ülkeleri arasındaki hizmet ticaretinin 2016-2023 yılları arasında kayda değer bir büyüme gösterdiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin özellikle Polonya, Çekya ve Macaristan ile güçlü ticaret bağları olduğu, ancak Slovakya ile ilişkilerin sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Vişegrad ülkeleri ise dünya hizmet ticaretinde büyüme kaydetmiş, fakat ithalat artışları net ticaret dengesi üzerinde baskı oluşturmuştur. Yapılan analizler, Türkiye ile Vişegrad ülkeleri arasındaki hizmet ticaretinde önemli bir potansiyel bulunduğunu ve bu potansiyelin gelecekteki ticaret stratejilerinde dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır

¹ Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Turhal Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, veysel.yilmaz@gop.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7948-6282>

An Overview of Turkey's Trade in Services with the Visegrád Countries (2016-2023)

Article Info

Article Procces:

Received: 27 December 2024

Accepted: 29 December 2024

Keywords: Trade in Services,
Turkey, Visegrád Countries,
Exports, Imports

JEL Codes: F10, L80, O40

Abstract

Technological advancements, globalization and liberalization, economic structural changes, mobilization of human resources, consumer demands, and economic diversity have contributed to making service trade a central element of economic modernization and globalization since the second half of the 20th century. Since the beginning of the 21st century, service trade has become more accessible and widespread thanks to advancements in information and communication technologies. This study examines the service trade between Turkey and the Visegrad (V4) countries (Czechia, Hungary, Poland, Slovakia) from 2016 to 2023. The aim of the study is to evaluate Turkey's service trade with the V4 countries and to determine the positions of these countries in global service trade. For this purpose, the service exports and imports between Turkey and the Visegrad countries from 2016 to 2023 will be analyzed based on data obtained from the Turkish Statistical Institute (TÜİK) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) databases. Additionally, the positions of Turkey and the Visegrad countries in global service trade will be evaluated. The findings reveal that trade in services between Turkey and the Visegrád countries has shown significant growth between 2016 and 2023. It has been determined that Turkey has strong trade ties with Poland, Czechia, and Hungary, but its relations with Slovakia have remained limited. The Visegrad countries have also experienced growth in global service trade; however, increases in imports have put pressure on their net trade balance. The analysis reveals that there is significant potential in trade in services between Turkey and the Visegrád countries and that this potential should be taken into account in future trade strategies.

1. Giriş

Coğrafi keşiflerden sonra ve son 300 yıldır uluslararası ticaret literatürü esas olarak mal ticaretine odaklanmıştır. Merkantilizm döneminde ihracat fazlası, altın biriktirmenin bir stratejisi olarak benimsenmiş, ithalat titizlikle takip edilmiştir. Ülkeler, ticaret dengesini anlamak için uzun yıllar boyunca sınır kapılarından geçen malların değerini hesaplayarak ithalat ve ihracat arasındaki farkı belirlemişlerdir. Ancak, Avrupa Birliği'nin tek pazar politikası gibi yenilikler, geleneksel ölçüm yöntemlerinden uzaklaşmayı ve daha modern ölçüm tekniklerinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Mal ticareti ile ilgili verilerin toplanması, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen kurallara ve yöntemlere göre yapılır. Bu, ülkelerin ithalat ve ihracat verilerini nasıl kaydedeceklerini ve raporlayacaklarını standardize eden bir sistemdir, böylece uluslararası ticaret istatistikleri tutarlı ve karşılaştırılabilir şekilde tasarlanmış olur (Lipsey, 2009, s. 27). Uluslararası hizmetler ticareti, uzun yıllar boyunca mal ticaretinin gölgesinde kalmış, ülkelerin ekonomik hayatında ve akademik araştırmalarda görece daha az dikkat çekmiştir. Ancak, son yıllarda dijital teknolojilerin hızlı gelişimi, bu alanı ticari hayatın ve akademik ilginin ve tartışmaların merkezine taşımıştır. Uluslararası hizmetler ticareti, teknolojik gelişmelerle birlikte sadece ekonomik değil, sosyal ve kültürel etkileri de olan dinamik bir alan haline gelmiştir (Sundberg & Tucker, 1988, s. 17).

2000'li yıllardan itibaren hizmet sektörü, küresel ekonominin ve uluslararası ticaretin merkezinde yer alarak teknolojik ilerlemelerle birlikte sınır tanımayan bir dinamizm kazanmıştır. Günümüzde dünya ticaretinin yaklaşık yarısını hizmetler oluşturmaktadır. Bu hizmetler sadece ticaretin kendisini değil, aynı zamanda mal üretiminin de temel yapı taşlarıdır. Hizmet ticareti politikaları, doğrudan yabancı yatırımları teşvik eder, küresel değer zincirlerine katılımı artırır ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlar. Bu bağlamda, Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması (GATS) hizmet ticaretindeki önemli bir mihenk taşıdır (World Trade Organization, 2024). Uluslararası hizmet ticareti, teknolojik gelişmelerle genişleyerek turizm, eğitim, sağlık gibi alanlarda kolaylaşmıştır. Yabancı yatırımlar ve serbestleşme, rekabetçi pazarlar oluştururken, hizmet sektörü küresel ekonominin en hızlı büyüyen kısmı olmuştur. Ancak, politika engelleri ve serbestleşmenin getirdiği zorluklar, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli sorunlardır. Uluslararası iş birliği ve çok taraflı anlaşmalar, hizmet ticaretinin serbestleşmesini desteklemektedir (Mattoo, Zanini, & Stern, 2008, s. 3).

Uluslararası hizmet ticareti, Türkiye ve Vişegrad ülkelerinin yer aldığı OECD ülkeleri de dahil olmak üzere dünya genelindeki ekonomiler için giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu hizmetler, ekonomik kalkınma ve küresel entegrasyon için hayati önem taşır. Ulusal Hesaplar Sistemi (SNA-System of National Accounts) 2008'in kullanımı, ticaretin daha tutarlı, şeffaf ve karşılaştırılabilir şekilde anlaşılmasını sağlar. Bu sayede politika yapımcılar ve iş dünyası, stratejik kararlar alırken daha bilinçli olur. Sonuç olarak, uluslararası hizmet ticareti, modern ekonomilerin dönüşümünde ve küresel ticaret ağının genişlemesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu ticaretin dinamiklerini anlamak, günümüzün küreselleşmiş dünyasında büyük önem taşımaktadır (OECD, 2024). Ekonomik kalkınmanın ve gelişmenin tarım odaklı bir yapıdan hizmet odaklı bir endüstriyel yapıya evrilmesiyle, hizmet sektörünün GSYİH içindeki payı dünyadaki tüm ülke gruplarında, özellikle orta gelirli ülkelerde artmıştır. Bu artış, imalat ve birincil sektörlerin payının azalmasıyla dengelenirken, mutlak çıktılar artmaya devam etmiştir. İstihdamda da benzer bir kayma görülür; tarımdan sanayi ve hizmetlere doğru bir geçiş yaşanmıştır. Çin ve Hindistan, bu geçişte farklı yollar izlemişlerdir: Çin, üretim merkezi olurken, Hindistan hizmet ihracatında büyümüştür. Ancak, Çin'de hizmet sektörünün istihdamdaki payı, Hindistan'a kıyasla daha yüksektir. Bu farklılıklar, ekonomik yapıların evrimi ve istihdam dinamikleri açısından önem taşımaktadır (OECD, 2017).

Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri hariç dört bölüm halinde düzenlenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde, hizmet ticareti ve Vişegrad grubu ülkeleri kavramları ele alınarak kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde, hizmet ticareti ile ilgili literatür çalışmaları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise veri seti ve yöntemine değinilmiştir. Dördüncü ve son bölümde, Türkiye ve Vişegrad ülkelerinin hizmet ticaretine genel bir bakış sunulmuş, bulgular açıklanmış ve tartışılmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Hizmet sektörünün gelişimi uzun bir süre, kişi başına düşen gelirin artışı ve bu artışla birlikte hanelerin lüks hizmetlere olan talebinin artması ile açıklanmıştır. Talep çekim modelinde, hizmetler, temel ihtiyaçların ötesinde refah arttıkça tüketilen ekstra ürünler olarak görülmüştür. Modern ekonomik analizler, hizmet sektörünün sadece tüketim malları olarak değil, ekonomik kalkınmanın ve büyümenin bir ön koşulu olarak da ele alınması gerektiğini ortaya koyar. Hizmetlerin, özellikle ara girdi ve üretici hizmetlerinin, ekonomik faaliyetlerin verimliliğini ve etkinliğini arttırdığı belirtilir. Bu bağlamda, hizmetler ekonomik büyümenin itici gücü olarak görülmekte ve talep-çekim modelinin yerine geçmektedir. Ekonomik kalkınma sürecinde hizmet sektörünün rolü değişmiş ve genişlemiştir. Hizmetler artık sadece son tüketiciye yönelik değil, aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin temel taşları olarak kabul edilmektedir, bu da hizmet sektörünün gelişim sürecini daha karmaşık ve çok boyutlu hale getirmektedir (Sundberg & Tucker, 1988, s. 21).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ekonomik modeller tarım ve sanayiden hizmet sektörüne kaymıştır. Hizmet ticareti, 1973-1979 GATT Tokyo Turu ile uluslararası gündeme gelmiş, ancak 1986-1994 Uruguay Turu ile önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Bu süreçte, Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması (GATS) imzalanmış ve 1995'te yürürlüğe girmiştir. GATS, hizmet ticaretini serbestleştirmeyi amaçlamaktadır. Bilgi teknolojileri ve iş gücü hareketliliğiyle yeni hizmet sektörleri ortaya çıkmıştır. Ancak, uluslararası engeller ve DTÖ müzakerelerindeki tikanıklıklar, ikili ve çok taraflı anlaşmaları önemli hale getirmiştir. Türkiye, 2013'te başlayan Uluslararası Hizmet Ticareti Anlaşması (TISA) müzakerelerinde yer almış ve hizmet ticaretini kapsayan yeni nesil Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) için çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Türkiye, AB ile Gümrük Birliği'nin güncellenmesi sürecinde hizmet sektörüne odaklanmıştır, bu durum Türkiye'nin hizmet ihracatını artırma hedeflerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2024).

Vişegrad Grubu, 1991 yılında Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya tarafından kurulmuş olup, eski Doğu Bloku ülkelerinin Avrupa'ya entegrasyonunda önemli bir adım olmuştur (Austin, 2021, s. 141). Vişegrad Grubu (Macaristan, Polonya, Çekya ve Slovakya), sosyalist dönemden sonra geçiş sürecinde hem benzerlikler hem de farklılıklar sergilemiştir. Sosyalizm döneminde merkezi planlı ekonomi sayesinde bu dört ülke arasında benzer yapılar oluşmuş; eğitim, sanayi üretimi, tarım politikaları ve altyapı yatırımlarında paralel gelişmeler yaşanmıştır. Ancak sosyalist rejimin çöküşü ile her ülke, kendine özgü dinamikler doğrultusunda politik ve ekonomik dönüşüm süreçlerine yönelmiştir (Lennert, 2019, s. 119). Bu ülkeler, demokrasiye ve piyasa ekonomisine geçişi görece sorunsuz gerçekleştirmiş ve Batı Avrupa ile ilişkilerini güçlendirmek amacıyla işbirliğine yönelmişlerdir. Grubun adı, kuruluş anlaşmasının imzalandığı Macaristan'ın Vişegrad kentinden gelmektedir. Vişegrad Grubu, Orta Avrupa'nın Avrupa Topluluğu'na (daha sonra Avrupa Birliği) yaklaşmasını amaçlarken, aynı zamanda milliyetçiliğin yeniden yükselişini önlemek adına politik istikrarı korumayı hedeflemiştir. Bu süreçte, dönemin önemli liderleri olan Macaristan Başbakanı József Antall, Polonya Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa ve Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Václav Havel kritik rol oynamışlardır. 1993 yılında Çekoslovakya'nın bölünmesiyle grup, dört ülke (Çekya, Slovakya, Polonya, Macaristan) olarak devam etmiş ve her biri Avrupa Birliği ve NATO üyeliği için başvuru yapmıştır. Vişegrad ülkeleri, bölgesel işbirliğini başarıyla hayata geçirerek Orta Avrupa'nın Balkanlar gibi etnik ve siyasi çatışmalara sürüklenmesinin önüne geçmişlerdir. Özellikle Macar azınlıkların hakları konusunda AB ve NATO'nun baskısıyla, Macaristan ve komşu ülkeler arasında azınlık haklarını koruma ve sınır anlaşmazlıklarını önlemeye yönelik çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Macaristan, diğer devletlerin de benzer politikaları benimsemesini umarak ileri düzeyde azınlık hakları düzenlemeleri yapmıştır (Austin, 2021, s. 141).

Tablo 1. Türkiye ve Vişegrad ülkelerinin Temel Makroekonomik Göstergeleri (2023)

Ülkeler	Türkiye	Çekya	Macaristan	Polonya	Slovakya
Nüfus (Bin)	87.529.976	10.735.859	9.676.135	38.539.201	5.506.760
Kişi Başına Milli Gelir	13.106	31.591	22.142	22.057	24.491
GSYİH Büyümesi	5,11	-0,08	-0,91	0,14	1,38
Enflasyon	53,86	10,66	17,13	11,53	10,53
Hizmet Ticareti*	52.545,88	4.207,386	10.550,17	42.634,07	1.017,911

Kaynak: Nüfus verisi (www.worldometers.info, 2024) www.worldometers.info/population/ web sitesinden alınmıştır.

Diğer veriler Dünya Bankası'nın makroekonomik veri tabanından elde edilmiştir (World Bank, 2024).

Not: Nüfus hariç (2024 Aralık ayı) diğer veriler 2023 yılı için geçerli verilerdir.

*: Milyon ABD doları, (OECD, 2024)

Uluslararası hizmet ticareti, tüketici ve üreticinin yakınlığını gerektiren, elle tutulamayan ve genellikle eş zamanlı üretim-tüketim özellikleri taşıyan bir yapıdadır. Bu ticaret, GATS'ın tanımladığı dört mod aracılığıyla ülkeler arasında gerçekleşir ve modern küresel ekonominin önemli bir bileşeni olarak hizmet sektörünün büyümesini destekler. Hizmetler ticareti, GATS'a (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) göre dört ana mod altında gerçekleştirilir. Her mod, hizmetin nasıl sağlandığını ve tarafların konumlarını tanımlayan farklı senaryoları içerir (Mattoo, Zanini, & Stern, 2008, s. 5-6). Bunlar sırasıyla şu şekilde ifade edilebilir (Nielson & Taglioni, 2003):

Model 1 (sınır ötesi hizmetler), Bir ülkenin topraklarından, başka bir ülkenin topraklarına hizmetlerin doğrudan sunulmasını kapsar. Örneğin bir ülkedeki bir yazılım sağlayıcısının, posta veya elektronik araçlar yoluyla başka bir ülkedeki müşterilere yazılım hizmetleri sunması gösterilebilir. Online danışmanlık hizmetleri, yazılım ve dijital içeriklerin uluslararası satışı ile uluslararası taşımacılık hizmetleri bu mod kapsamında değerlendirilir.

Model 2 (tüketicinin yurt dışına giderek hizmet alması), Tüketicinin, başka bir ülkeye giderek o ülkede hizmet alması olarak tanımlanabilir. Turizm ve otelcilik hizmetleri, yurt dışında eğitim alma ve sağlık turizmi kapsamında tedavi görmek bu mod kapsamındadır. Turizm alanında bir kişinin başka bir ülkede tatil yapması ve eğitim alanında bir öğrencinin başka bir ülkede eğitim görmesi bu mod 2'ye örnek verilebilir.

Mode 3 (ticari varlık üzerinden hizmet sağlanması), bir hizmet sağlayıcısının, başka bir ülkede ticari bir varlık (şube, ofis veya şirket) kurarak hizmet sağlaması durumudur. Yabancı bankaların veya sigorta şirketlerinin başka ülkelerde faaliyet göstermesi ve uluslararası hukuk veya danışmanlık firmalarının bir ülkede ofis açması gibi faaliyetleri kapsar. Güney Afrika'nın telekomünikasyon hizmetlerini yurtdışında sunması.

Mod 4 (gerçek kişilerin varlığı), bir hizmet sağlayıcısının bireysel olarak başka bir ülkeye giderek hizmet sunmasıdır. Bir mühendis, öğretmen ve sanatçının kısa süreli yurtdışı çalışmaları veya bir doktorun başka bir ülkede geçici süreyle hizmet sunması ile uluslararası danışmanlık veya teknik destek hizmetleri bu kategoride değerlendirilebilir. Gelişmekte olan ülkeler, profesyonel hizmetler ve inşaat işçileri gibi alanlarda yurtdışına bireysel hizmet sağlayıcılarını göndermektedir. Hizmet ticaretindeki gelişmeler incelendiğinde, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler sınır ötesi hizmet ihracatının kapsamını genişletmiştir. Örneğin, Barbados veri işleme hizmetleri, Filipinler ise yazılım geliştirme hizmetleri sunarak bu alanda büyüme kaydetmiştir.

Uluslararası ticarete hizmetler sektörü, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) istatistiklerine göre 10 ana kategoriye ayrılmaktadır. Bu kategoriler şunlardır: ulaşım, seyahat, iletişim hizmetleri, inşaat hizmetleri, bilgisayar ve bilgi hizmetleri, sigorta, finansal hizmetler, telif hakları ve lisans ücretleri, diğer iş hizmetleri ve kişisel, kültürel ve eğlence hizmetleri (Stefaniak & Kuczevska, 2016, s. 281).

Uluslararası hizmet ticareti, bir ekonominin yerleşikleri ile yerleşik olmayanları arasında değiş tokuş edilen hizmetlerin değerini ifade eder. Bu değiş tokuş, doğrudan hizmet sunumu, yurtdışında kurulmuş yabancı iştirakler aracılığıyla ya da uluslararası anlaşmalar ve lisanslamalar yoluyla gerçekleşir. Hizmetler, geniş bir yelpazeye yayılır ve şunları içerir (OECD, 2024):

- ✓ Ulaşım Hizmetleri: Yük ve yolcu taşımacılığı.
- ✓ Seyahat: Turist ve iş seyahatleri.
- ✓ İletişim Hizmetleri: Posta, telefon, uydu hizmetleri gibi.
- ✓ İnşaat Hizmetleri: Mühendislik ve inşaat projeleri.
- ✓ Sigorta ve Finansal Hizmetler: Bankacılık, sigorta, finansal danışmanlık.
- ✓ Bilgisayar ve Bilgi Hizmetleri: Yazılım geliştirme, veri işleme.
- ✓ Telif Hakları ve Lisans Ücretleri: Müzik, yazılım, patentler.
- ✓ Diğer İş Hizmetleri: Ticaret ilişkileri, operasyonel kiralama, profesyonel ve teknik hizmetler.
- ✓ Kültürel ve Eğlence Hizmetleri: Film, müzik, performans sanatları.
- ✓ Hükümet Hizmetleri: Yukarıda belirtilmeyen diplomatik ve resmi hizmetler.

DTÖ (WTO, 2024)'ye göre ise uluslararası hizmet ticareti konuları şu şekildedir: İş ve profesyonel hizmetler (muhasabe hizmetleri, mimarlık ve mühendislik hizmetleri, bilgisayar ve ilgili hizmetler ve hukuk hizmetleri), iletişim hizmetleri (görsel-ışitsel hizmetler, posta ve kurye, ekspres posta hizmetleri ve telekomünikasyon), inşaat ve ilgili hizmetler, dağıtım hizmetleri, eğitim hizmetleri, enerji hizmetleri, çevresel hizmetler, finansal hizmetler, sağlık ve sosyal hizmetler ve turizm hizmetleri, taşımacılık hizmetleri (hava taşımacılığı, kara taşımacılığı, denizyolu taşımacılığı ve tüm ulaşım modlarına yardımcı hizmetler) ve gerçek kişilerin hareketi

3. Literatür Özeti

Literatürde, uluslararası hizmet ticareti bağlamında Türkiye ve Vişegrad ülkeleri (Macaristan, Polonya, Çekya ve Slovakya) gruplarını birlikte ele alan kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu ülkelerin her biri için ayrı ayrı yapılmış çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar genellikle tüm hizmet sektörlerini kapsamak yerine, belirli hizmet sektörlerine odaklanmaktadır.

Przybyliński ve Wyszowska-Kuna (2021), Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde bilgi yoğun iş hizmetlerinin (Knowledge-Intensive Business Services - KIBS) uluslararası ticaretteki rolünü incelemişlerdir. Çalışmada, KIBS ticaret yoğunluğunu ölçmek için dört gösterge önerilmiş ve KIBS'nin ihracat ve ithalat üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. 2000-2014 dönemine ait Dünya Girdi-Çıktı veri tabanı (WIOD) kullanılarak, AB-15 ve AB-13 (genişleme öncesi ve sonrası AB üyeleri) ülkeleri arasındaki farklar analiz edilmiştir. Sonuçlar, AB-15 ülkelerinin doğrudan KIBS ihracatında AB-13'e göre belirgin bir avantaja sahip olduğunu, ancak dolaylı KIBS ticareti dikkate alındığında bu avantajın azaldığını göstermiştir. Ayrıca, bilgisayar ve bilgi hizmetlerinin artan KIBS ihracatı yoğunluğunun ana itici gücü olduğu belirtilmiştir. Çalışma, KIBS'nin daha gelişmiş ülkelerde ihracatın önemli bir bileşeni olduğunu, ancak daha az gelişmiş ülkelerde bu etkinin daha sınırlı olduğunu ortaya

koymuştur. Çalışmada Türkiye ve Macaristan, Polonya, Çekya, Slovakya hakkında doğrudan bir analiz sunmasa da bu ülkelerin Avrupa Birliği içindeki bilgi yoğun iş hizmetleri (KIBS) ticaretinde yer aldığını ve farklı ekonomik bağlamlarda değerlendirildiğini belirtmektedir. Özellikle, Vişegrad ülkelerinin, AB-15 ülkelerine kıyasla KIBS ticaretinde daha düşük bir yoğunluğa sahip olduğu ve bu farkın zamanla kapandığı vurgulanmıştır

Çakmak ve Doğan Çalışkan (2024), Türkiye’de 1984-2022 yılları arasında uluslararası yük taşımacılığı hizmet ticaretinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ARDL Modeli ile analiz etmişlerdir. Bu çalışmada, yük taşımacılığı ile GSYİH arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur.

Batbaylı ve Ertürk (2024) uluslararası sağlık hizmetlerinin (sağlık turizmi/sağlık hizmeti ihracatı) döviz kuru ve ekonomik büyüme ile olan ilişkisini incelemişlerdir. Türkiye’nin sağlık hizmeti ihracatı ile reel efektif döviz kuru, ekonomik büyüme, cari denge, turizm gelirleri ve hizmet giderleri arasındaki uzun vadeli ilişki, 2002:Q1-2019:Q4 arası veriler kullanılarak Johansen Eşbütünleşme analizi ile incelenmiştir. Bulgulara göre, ekonomik büyüme ve turizm gelirleri sağlık hizmeti ihracatını olumlu yönde etkilerken, reel efektif döviz kuru, hizmet giderleri ve cari denge bu ihracatı olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, döviz kurundaki dalgalanmaların sağlık turistlerinin ülke seçiminde belirleyici olduğu ve uzun vadeli dengesizliklerin hata düzeltme modeli ile çözülebileceği saptanmıştır.

Pham ve Nguyen (2024) terörizmin uluslararası finansal hizmet ticareti üzerinde olumsuz etkisini incelemişlerdir. Analiz yöntemi olarak panel veri yöntemini kullanmışlardır. Terör olaylarının finansal güveni azalttığı ve ticaret ilişkilerini zayıflattığı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha ciddi ekonomik sonuçlar doğurduğu sonucuna varmışlardır. Terörizmin yalnızca güvenlik boyutuyla değil, aynı zamanda ekonomik sonuçlarıyla da ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır.

Amado (2023) yaptığı çalışmada, uluslararası hizmet ticaretinin imalat sektörünü geride bıraktığını ve Thirlwall yasasının çok sektörlü bir modeliyle modern hizmetlerin yüksek gelir esnekliğine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Fiyatların büyüme üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu belirlemiştir. Çalışmada, iki ayrı büyüme dalgası tanımlanmıştır: birincisi, gelişmekte olan ülkelerdeki geleneksel hizmetler; ikincisi, gelişmiş ülkelerdeki modern hizmetlerdir. Ayrıca, turizm gelirlerine dayalı en az gelişmiş ülkelerde, hizmetler dengesinin cari işlemler dengesine olumsuz etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Rekabetçi hizmet sektörlerine sahip ülkelerin ekonomik büyüme oranları daha düşük olsa da daha yüksek bir gelişmişlik seviyesine ulaştıkları sonucuna varılmıştır.

Stefaniak ve Kuczevska (2016) yaptıkları çalışmada, Vişegrad (Polonya, Çekya, Slovakya ve Macaristan) ülkelerinin AB üyeliği sonrası hizmet ticaretindeki performansını ve uzmanlaşma yapısını değerlendirmişlerdir. Orta ve Doğu Avrupa’daki yer alan bu Vişegrad ülkelerinin uluslararası hizmetler ticaretindeki durumu analiz edilmiştir. Özellikle, Avrupa Birliği’ne katıldıktan yedi yıl sonra bu ülkelerin ihracat uzmanlığında nasıl değişiklikler yaşandığı incelenmiştir. Hizmet sektörü ve uluslararası ticaretteki önemi vurgulanarak, hizmetlerde karşılaştırmalı avantajın belirlenmesi için teorik ve istatistiksel yöntemler kullanılmıştır.

Çakmak ve arkadaşları (2011) çalışmalarında, Türkiye ekonomisinde hizmet ticareti ile GSYİH arasındaki ilişkiyi, ARDL yöntemi kullanılarak analiz etmişlerdir. Sonuçlar, hizmet ticaretinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğunu, ancak ekonominin dışa açıklığının pozitif bir etki gösterdiği ortaya konulmuştur. Türkiye’nin mevcut gelişmişlik seviyesinde, hizmet ticaretinin büyümeye katkısı henüz pozitif olarak görülmemiştir. Ancak, hizmet ticaretinin dışa açıklıkla birlikte gelişmeye devam etmesi durumunda, gelecekte ekonomik büyümeye olumlu katkılar sağlayabileceği öngörülmüştür.

4. Veri Seti ve Yöntem

Veriler, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) dış ticaret istatistikleri ve uluslararası hizmet ticareti istatistikleri veri tabanından alınmıştır. Ancak, Türkiye ve Vişegrad ülkelerinin dünya genelinde gerçekleştirdikleri hizmet ihracatı, ithalatı ve net ticaret verileri OECD’nin veri tabanından elde edilmiştir. Bunun nedeni, TÜİK tarafından yayımlanan uluslararası hizmet ticareti istatistiklerinin seyahat hariç olarak düzenlenmesidir.

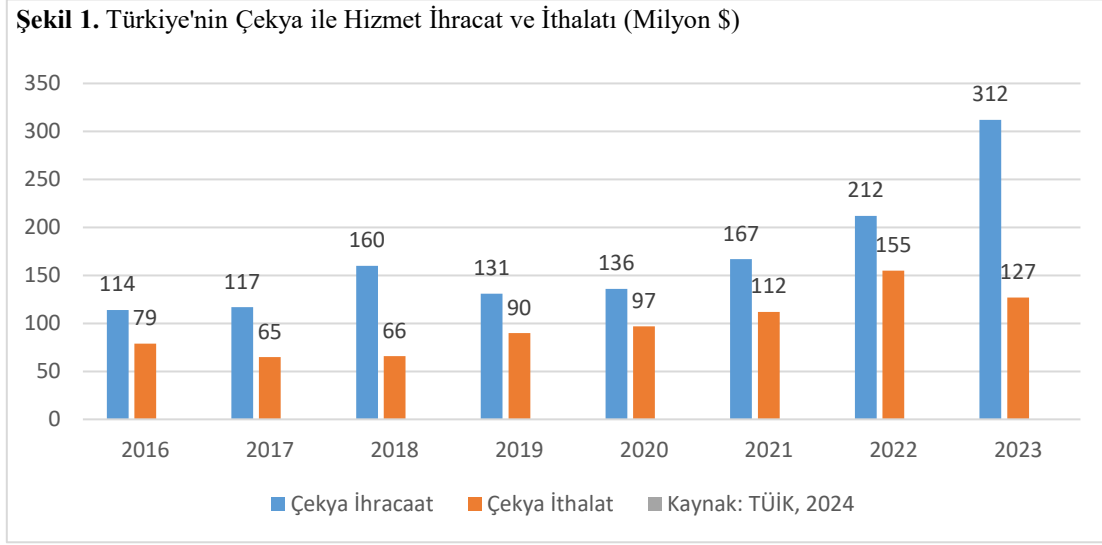
Bu çalışmada, Türkiye ve Vişegrad ülkelerinin (Macaristan, Polonya, Çekya ve Slovakya) 2016-2023 yılları arasındaki hizmet ticareti, grafikler ve tablolar aracılığıyla analiz edilecektir. Verilerin daha anlaşılır ve okunabilir olmasını sağlamak amacıyla grafiklerde yer alan rakamlarda yuvarlamalar yapılmıştır. İhracat ve ithalat verilerinin zaman serisi analizi yoluyla, bu ülkelerin hizmet sektöründeki büyüme eğilimleri, dalgalanmalar ve genel trendler ortaya konulacaktır. Çalışmada, bu ülkelerin dünya çapındaki hizmet ticareti performansları ile Türkiye ile olan hizmet ticaretleri karşılaştırılacaktır. Bu analizler, Türkiye ve Vişegrad ülkelerinin hizmet sektöründeki performanslarını ve bu performansların ekonomik büyüme, ticaret dengesi ve uluslararası rekabet üzerindeki etkilerini anlamaya yardımcı olacaktır. Çalışma, pandemi gibi küresel krizlerin hizmet ticareti üzerindeki geçici ve kalıcı etkilerini de göz önünde bulundurarak, gelecekteki politika ve stratejilerin şekillendirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Pandemi döneminin hizmet ticareti üzerindeki geçici etkilerini ve sonrasındaki

toparlanma süreçlerini de inceleyerek, ekonomik dalgalanmaların ve krizlerin hizmet sektörüne olan etkilerini anlamak için önemli bir analiz sunulacaktır.

5. Türkiye ve Vişegrad Ülkelerinin Hizmet Ticaretine Genel Bir Bakış

Bu bölümde Çekya, Macaristan, Polonya ve Slovakya'nın (V4) Türkiye ile gerçekleştirdiği hizmet ihracatı ve ithalatı ele alınacak; ayrıca Türkiye ve V4 ülkelerinin dünya hizmet ticaretindeki net ticaret dengesi analiz edilecektir.

Çekya'nın 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olmasına kadar, Türkiye ile Çekya arasındaki ticari ilişkiler, 3 Ekim 1997 tarihli Serbest Ticaret Anlaşması çerçevesinde şekillenmiştir. Bu tarihten itibaren ise ticari ilişkiler Gümrük Birliği esaslarına dayanarak yürütülmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024a).

Şekil 1, Türkiye'nin Vişegrad (V4) ülkelerinden Çekya ile gerçekleştirdiği uluslararası hizmet ticaretini 2016-2023 yılları arasında ihracat ve ithalat açısından göstermektedir. Türkiye'nin Çekya'ya olan hizmet sektörü ihracatı yıllar içinde önemli bir artış göstermiştir. 2016 yılında 114,4 milyon iken, 2023'te bu rakam 311,9 milyona yükselmiştir. İthalat ise 2016-2023 arasında dalgalı bir seyir izlemekle birlikte, 2023 yılında 127,2 milyon seviyesindedir. İhracat ve ithalat verileri arasındaki fark, Türkiye'nin Çekya ile olan hizmet ticaretinde net ticaret dengesini göstermektedir. 2023 yılı itibarıyla ihracat, ithalatın oldukça üzerinde seyretilmektedir, bu da Türkiye'nin Çekya ile olan hizmet ticaretinde net ticaret fazlası verdiğini göstermektedir.

Tablo 2. Çekya Dünya Hizmet Ticareti (Milyar \$)

		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Çekya	İhracat	24.362,86	27.676,16	31.174,46	30.994,33	26.366,10	30.673,88	34.693,45	39.737,09
	İthalat	20.002,82	21.910,36	25.112,97	25.826,64	21.673,66	25.028,06	30.475,01	35.529,75
	Net Ticaret	4.360,04	5.765,80	6.061,49	5.167,69	4.692,48	5.645,87	4.218,44	4.207,39

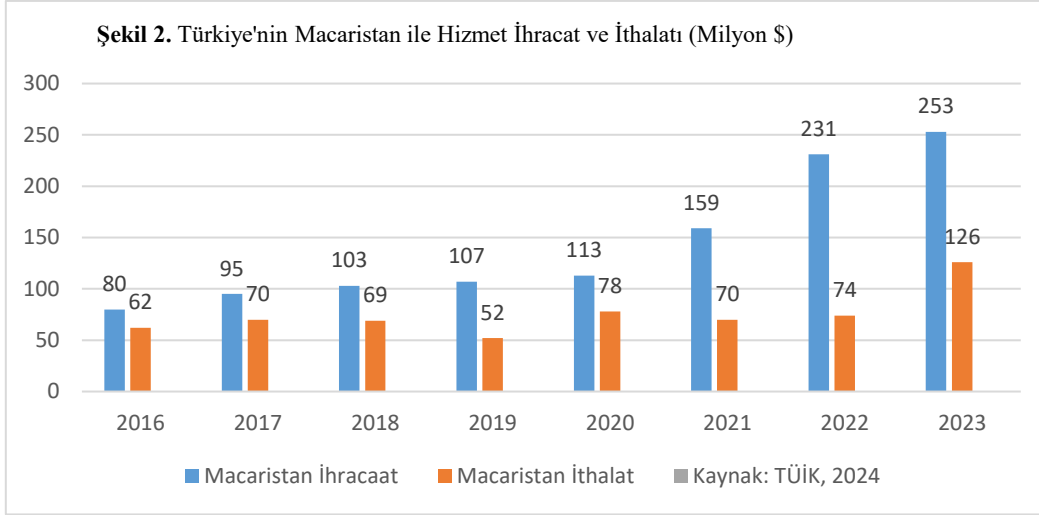
Kaynak: OECD, 2024.

Tablo 2 Çekya'nın 2016-2023 yılları arasındaki Dünyadaki konumu itibarıyla hizmet ticaretini (ihracat, ithalat ve net ticaret) milyar dolar cinsinden göstermektedir. Çekya'nın ihracatı 2016'da 24,36 milyar dolardan 2023'te 39,74 milyar dolara yükselmiş, ancak pandemi döneminde düşüş yaşanmıştır. İthalatı ise 2016'da 20 milyar dolardan 2023'te 35,52 milyar dolara çıkmış, pandemide azalmış, sonra hızla artmıştır. Net hizmet ticareti anılan yıllarda pozitif olmuş, ancak ithalatın daha hızlı artması nedeniyle net ticaret azalmıştır (2016'da 4,36 milyar dolardan 2023'te 4,21 milyar dolara). Buradan hareketle, Çekya'nın hizmet ticareti büyümekte, ancak ithalatın hızlı artışı net ticaret fazlasını baskılamaktadır denilebilir. Pandemi geçici bir daralmaya neden olmuş, sonrasında toparlanma görülmüştür. Çekya, hizmet sektöründe rekabet avantajına sahip olmakla birlikte, net ticaret dengesini korumak için stratejiler geliştirmelidir.

Sonuç olarak Çekya ile Türkiye arasındaki hizmet ticareti 2016-2023 arasında büyüme göstermiştir. Türkiye'nin ihracatı üç katına çıkarken ithalat dalgalı bir seyir izlemiştir. Çekya'nın Dünyadaki hizmet ihracatı büyüme gösterse de ithalatındaki hızlı artış, net hizmet ticaretinin düşmesine neden olmuştur. Yukarıdaki Çekya'ya ait

veriler ışığında Çekya pandemi sonrası toparlanma yaşamıştır denilebilir. Her iki ülke de hizmet sektöründe büyüme potansiyeline sahiptir. Çekya hizmet ithalatını kontrol altına alarak hizmet ticaretinde daha iyi konuma gelebilir. Türkiye ise Çekya pazarında fırsatları değerlendirebilir.

Türkiye ile Macaristan arasında 1997 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ve 2004 yılında kurulan Gümrük Birliği, iki ülkenin ticaret hacmini artırmıştır. Ancak, 2004 sonrasında ticaret dengesi Türkiye aleyhine dönmüş ve her yıl açık vermeye başlamıştır. Türkiye'nin hizmet ticaretinde durumu tersinedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024b).

Şekil 2 Türkiye'nin Vişegrad (V4) ülkelerinden Macaristan ile gerçekleştirdiği uluslararası hizmet ticaretini 2016-2023 yılları arasında ihracat ve ithalat açısından göstermektedir. Türkiye'nin Macaristan'a hizmet ihracatı 2016-2023 arasında sürekli artmış, özellikle 2021 ve 2022'de ihracat iki katına çıkmıştır, bu da rekabet gücünün ve pazara erişiminin arttığını gösterir. İthalat ise dalgalı olmuş, 2019 yılında düşüp 2020 yılında artmıştır. 2023 yılında ise belirgin bir şekilde yükseliş eğilimi göstermiştir. Net ticaret dengesi genellikle Türkiye lehine olmuş, ancak 2023 yılındaki ithalat artışını da göz ardı etmemek gerekir. Genel olarak, Türkiye'nin Macaristan'a hizmet ihracatı güçlü bir büyüme sergilemiş, ancak artan ithalatı ise gelecekteki ticaret stratejileri için dikkat edilmesi gereken bir nokta olarak öne çıkmaktadır.

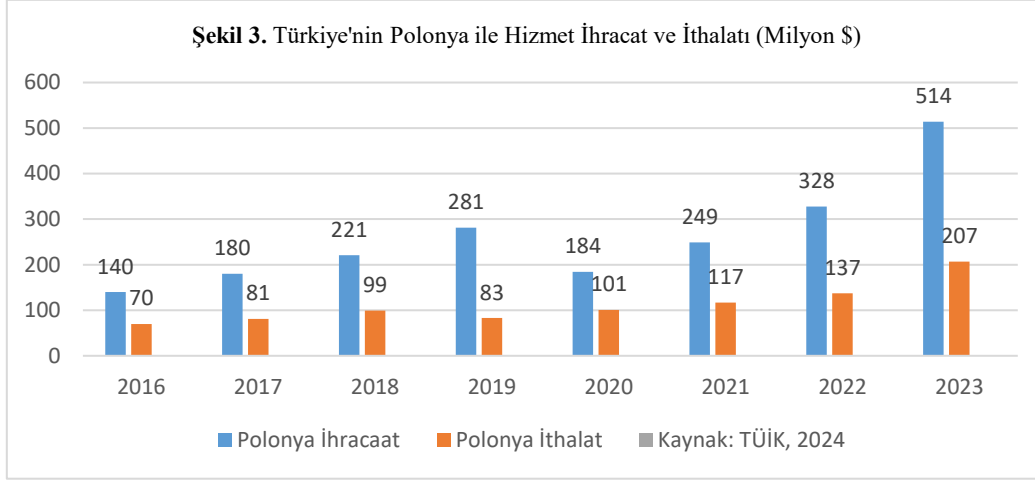
Tablo 3. Macaristan'ın Dünya Hizmet Ticareti (Milyar \$)

		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Macaristan	İhracat	24.167,06	26.799,33	29.961,79	30.173,27	22.648,35	26.946,28	31.079,87	36.019,82
	İthalat	17.424,15	19.010,39	20.447,16	22.223,57	18.085,92	21.336,60	23.353,63	25.469,66
	Net Ticaret	6.742,91	7.788,93	9.514,63	7.949,70	4.562,44	5.609,68	7.726,25	10.550,17

Kaynak: OECD, 2024.

Tablo 3, Macaristan'ın 2016-2023 yılları arasındaki dünya hizmet ticaretini milyar \$ cinsinden göstermektedir. Macaristan hizmet ticaretinde ihracatı genel olarak büyüme eğiliminde olmuş. 2016 yılından 2019'a kadar istikrarlı bir artış göstermiştir. Ancak 2020 yılında pandemi etkisiyle belirgin bir düşüş yaşamıştır. Bunu da şu şekilde açıklanabilir: Pandeminin global seyahat kısıtlamaları ve ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamanın etkidir. 2021 yılında bir toparlanma gözlemlenmiş olmasına rağmen, 2022 yılında ihracat yeniden düşüş göstermiştir. Ancak 2023 yılında yeniden bir artış eğilimi vardır. Bu durum, Macaristan'da ekonomik faaliyetlerin ve hizmet sektörünün eski seviyelerine dönmeye başladığını göstermektedir. İthalat da ihracat gibi genel bir artış eğilimi sergilemekle birlikte, daha dalgalı bir seyir izlemektedir. 2016 yılından 2019'a kadar artış sürmüştür, 2020 yılında pandemi nedeniyle bir düşmüştür. 2021 ile 2022 yıllarında ithalat belirgin bir artış göstermiş ve bu trend 2023'te de devam etmiş. Bu, Macaristan'ın hizmet talebinin artmasını veya belki de ithal hizmetlerin maliyetlerinin yükselmesini yansıtabilir. Macaristan'ın hizmet ticaretinde genellikle pozitif net ticaret dengesi vardır. Fakat pandemi döneminde bu düşmüş sonrasında ise artmıştır. 2023 yılında net ticaret fazlası en yüksek seviyeye ulaşmış olması da Macaristan'ın küresel rekabet avantajı olduğunu göstermektedir. Hem ihracat hem ithalat artmış olsa da ihracatın daha fazla artması Macaristan'ın hizmet sektöründe güçlü olduğunu kanıtlamaktadır.

Türkiye-Polonya ticaret ilişkileri, 2004 yılında Polonya'nın AB üyeliğine kadar 1974 ve 1999 tarihli anlaşmalarla ve 2004 sonrasında ise Gümrük Birliği esaslarına göre yürütülmüştür. Bu ülke ile 2000'li yıllardan itibaren ticaret hacmi düzenli artarak 11 milyar dolara ulaşmıştır.. 2023 yılında Türkiye'nin Polonya'ya ihracatı 6 milyar, ithalatı 5 milyar dolar oldu (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024c).

Şekil 3, Türkiye'nin Vişegrad (V4) ülkelerinden Polonya ile gerçekleştirdiği hizmet ticaretini göstermektedir. Türkiye'nin Polonya'ya yönelik hizmet ihracatı, 2016 yılından 2023 yılına kadar genel olarak artış göstermiştir. 2019 yılı hariç her yıl yükselen ihracat, 2023 yılında 514 milyon dolarla rekor seviyeye ulaşmıştır. Bu durum, Türkiye'nin Polonya pazarında hizmet sektöründe giderek daha güçlü bir konuma geldiğini göstermektedir. Türkiye'nin Polonya'dan hizmet ithalatı da artış göstermektedir, ancak ihracat kadar hızlı bir büyüme kaydetmemiştir. 2023 yılında ithalat 207 milyon dolara ulaşmıştır. Bu artış, Türkiye'nin Polonya'dan daha çeşitli veya değerli hizmetler almaya başladığını göstermektedir. Türkiye, Polonya ile hizmet ticaretinde hem ihracatını hem de ithalatını artırmıştır. Türkiye, Polonya'ya daha fazla hizmet satmakta ve daha az hizmet almaktadır, bu da Türkiye için olumlu bir durumdur.

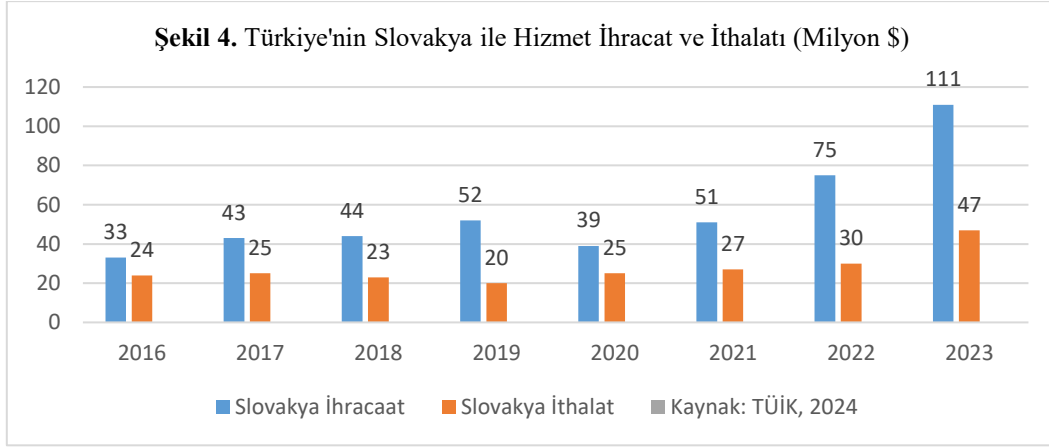
Tablo 4. Polonya'nın Dünya Hizmet Ticareti (Milyar \$)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Polonya	İhracat	48.916,26	57.742,01	68.450,19	70.479,41	66.416,58	81.310,90	95.619,61	108.690,60
	İthalat	33.499,08	37.433,64	43.133,96	43.634,34	40.493,42	50.062,52	57.773,58	66.056,57
	Net Ticaret	15.417,17	20.308,37	25.316,22	26.845,07	25.923,16	31.248,38	37.846,03	42.634,07

Kaynak: OECD, 2024.

Tablo 4, Polonya'nın 2016-2023 yılları arasındaki dünya hizmet ticaretini göstermektedir. Tabloya göre, Polonya'nın dünya hizmet ticareti analizinde hizmet ihracatı, 2016 yılından 2023 yılına kadar genel bir artış göstermiştir. 2016 yılında 48.916,26 milyar dolardan 2023 yılında 108.690,60 milyar dolara yükselmiştir, ancak 2022 yılında bir düşüş yaşanmıştır. Polonya'nın hizmet ithalatı da artmıştır. Özellikle son iki yılda büyük bir artış göstererek 2016'da 33.499,08 milyar dolardan 2023'te 66.056,57 milyar dolara çıkmıştır. Polonya, bu dönemde hizmet ticaretinde sürekli hizmet ticaret fazlası vermiştir. 2023 yılında bu fazla 42.634,07 milyar dolardır. Hem ihracat hem de ithalat rakamlarında yıllık dalgalanmalar da mevcuttur; özellikle 2020'de ihracatta düşüş, 2022-2023 yıllarında ise ithalatta büyük artışlar gözlemlenmiştir. 2020 yılında ihracatta yaşanan düşüş, Covid-19 pandemisinin küresel ticaret üzerindeki etkilerini yansıtıyor olabilir. Bu dönemde birçok ülke hizmet ticaretinde benzer düşüşler yaşamıştır. Polonya, hizmet ticaretinde genel büyüme trendi sergilemektedir. Polonya'nın hizmet ticaretinde sürekli olarak fazla vermesi, ülkenin hizmet sektöründe rekabetçi bir konumda olduğunu göstermektedir. Polonya'nın sürekli ticaret fazlası vermesi, ülkenin hizmet sektöründe güçlü bir performans sergilediğini ve dış ticaret dengesinde olumlu bir konumda olduğunu gösterir. Bu durum, Polonya'nın ekonomik istikrarı ve büyümesi için olumlu bir işarettir.

Slovakya, AB üyesi olduğu için Slovakya ile Türkiye arasındaki dış ticaret, hem Avrupa Birliği (AB) düzenlemeleri hem de iki ülke arasında imzalanan çeşitli uluslararası anlaşmalar çerçevesinde yürütülmektedir. V4 ülkeleri içinde Türk nüfusunun en az olduğu ülke konumunda olup, yaklaşık 1000 kişi civarında Türk yaşamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024d).

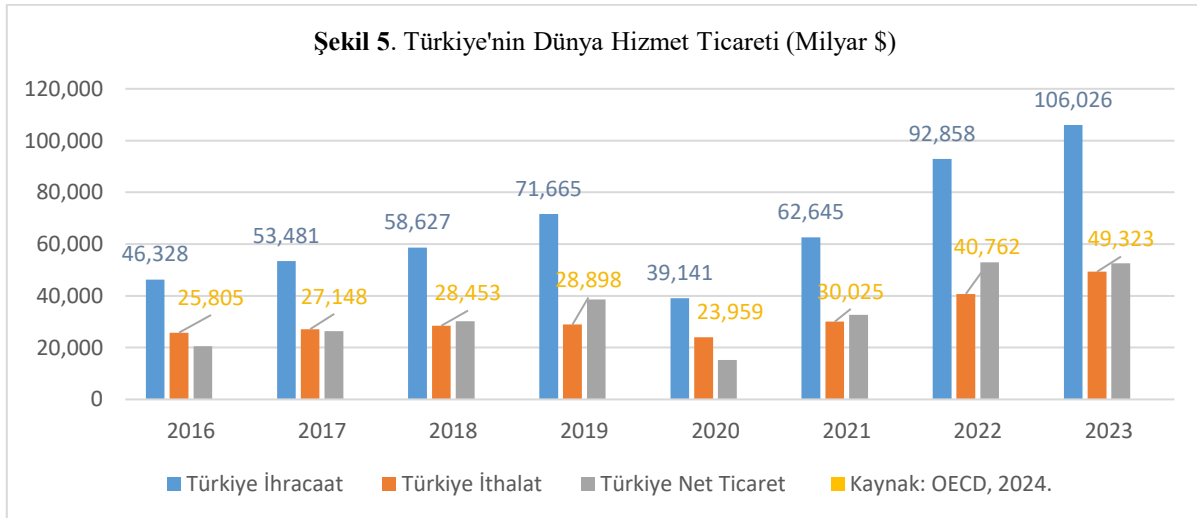
Şekil 4'te Türkiye'nin Vişegrad (V4) ülkelerinden Slovakya ile gerçekleştirdiği hizmet ticareti görülmektedir. Şekle göre, Türkiye'nin Slovakya ile hizmet ticaretinde yıllar içinde önemli değişiklikler olmuştur. İhracat 2016 yılında 33 milyar dolar olan 2023 yılında 111 milyar dolara yükselmiştir. Bu, istikrarlı bir büyüme trendini göstermektedir. İthalat ise 2016 yılında 24 milyar dolardan 2023 yılında 47 milyar dolara yükselmiştir. İthalatta da artış görülmekle birlikte, ihracat kadar keskin değildir. Türkiye, Slovakya ile olan hizmet ticaretinde net ihracatçı konumuna gelmiş, bu da Türkiye'nin hizmet sektöründe rekabet gücünü artırdığını gösteriyor.

Tablo 5. Slovakya'nın Dünya Hizmet Ticareti (Milyar \$)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Slovakya	İhracat	9.422,51	10.897,78	12.533,80	12.723,26	10.806,55	11.917,88	13.130,33	13.360,43
	İthalat	8.950,75	9.723,06	11.220,02	11.175,26	9.447,99	10.885,30	12.484,30	12.342,52
	Net Ticaret	471,76	1.174,72	1.313,66	1.547,88	1.358,57	1.032,70	646,24	1.017,91

Kaynak: OECD, 2024.

Tablo 5, Polonya'nın 2016-2023 yılları arasındaki dünya hizmet ticareti gösterilmektedir. 2016-2023 Slovakya'nın Dünya hizmet ticareti gelişimine bakıldığında, Slovakya'nın hizmet ihracatı 2016 yılından 2023'e 9,42 milyar dolardan 13,36 milyar dolara yükselmiştir. 2020 yılında ise düşüşe rağmen genel artış trendi sürdürülmüştür. Slovakya ithalatta da benzer bir artış göstermiş olup 8,95 milyar dolardan 12,34 milyar dolara çıkmıştır. Ancak ihracatın artış hızı daha yüksek olmuştur. Slovakya net ticaret dengesinde 2016 yılında 471,76 milyon dolar olan net ticaret fazlasını 2023'te 1,02 milyar dolara çıkarmış, net ihracatçı konumunu güçlendirmiştir. Slovakya, hizmet ticaretinde sürekli büyüme kaydederek net ihracatçı pozisyonunu koruyup geliştirmiştir, bu da ülkenin hizmet sektöründe rekabetçi bir yapıya sahip olduğunu gösteren bir durumdur.

Şekil 5'te Türkiye'nin 2016-2023 yılları arasında hizmet sektörü ihracat, ithalat ve net hizmet ticaret dengesi gösterilmiştir. Buna göre Türkiye'nin hizmet sektöründeki performansı, 2016 yılından 2023 yılına kadar uzanan bir

dönemde, ekonomik büyüme ve küresel ticaret dinamikleri bağlamında incelendiğinde, belirgin bir yükseliş ve dönüşüm eğilimi sergilemiştir. Türkiye'nin hizmet ihracatı, 2016 yılındaki 46,33 milyar dolar seviyesinden, 2023 yılına gelindiğinde iki kattan daha fazla artış göstererek 106,03 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artış, Türkiye'nin hizmet sektöründe kaydettiği büyümenin yanı sıra, küresel pazarlarla entegrasyonunu ve hizmet odaklı iş modellerindeki yenilikleri de yansıtmaktadır. Özellikle, 2020 yılında pandeminin getirdiği küresel ekonomik durgunluğa ve ticaret daralmasına rağmen, Türkiye'nin hizmet ihracatındaki hızlı toparlanma ve büyüme süreci, ülkenin hizmet sektörünün dirençli ve dinamik yapısını ortaya koymaktadır. Hizmet ithalatı, aynı dönemde 25,81 milyar dolardan 49,32 milyar dolara yükselmiştir. Bu artış, Türkiye'nin hizmet sektöründe dışa bağımlılığının arttığını gösterebilir; ancak, bu rakamlar aynı zamanda, Türkiye'nin uluslararası hizmet alımındaki çeşitlenmeyi ve kalite artışını da yansıtıyor olabilir. İthalat rakamlarındaki artış, Türkiye'nin hizmet sektöründe dış kaynak kullanımı ve uluslararası işbirlikleri yoluyla sektörel kapasite artırımını da ifade edebilir. Net ticaret dengesindeki pozitif gelişim, yani 20,52 milyar dolarlık bir fazladan 52,55 milyar dolarlık bir fazlaya ulaşılması, Türkiye'nin hizmet sektöründe net ihracatçı pozisyonunu güçlendirdiğini göstermektedir. Bu durum, Türkiye'nin hizmet sektörünün, özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri, finansal hizmetler, turizm ve eğitim gibi alanlarda, uluslararası pazarlarda rekabet edebilir bir yapıya sahip olduğunu işaret etmektedir.

6. Sonuç

Ekonomik büyüme ve kalkınma, geçimlik üretimin hâkim olduğu bir tarım ekonomisinden, hizmetlerin baskın olduğu sanayi odaklı bir ekonomik yapıya dönüşüm süreciyle ilişkilendirilebilir. Ekonomik büyüme, önemli bir kaynak olarak uluslararası mal ticaretine atıfta bulunma eğilimindedir. Ancak, son yaşanan gelişmelerde serbest ticaret bölgelerinin (örneğin Avrupa Birliği) oluşumu, Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılması, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki (BİT) devrim ve dijital teknolojilerin yükselişi, küresel değer zincirlerini ve ürün bazında ticaretin ortaklarını ve dinamiklerini dönüştürmüştür. Son dönemde Covid-19 pandemisinin etkisiyle artan ticaret ve finansal serbestleşme de bu dönüşüme katkıda bulunmuştur. Hizmetler sektörü, son otuz yıl içinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, mal sektöründen daha büyük bir büyüme katkısı sağlamıştır (Flaen, Ghani, & Mishra, 2013, s. 17).

Türkiye ve V4 ülkeleri arasındaki hizmet ticareti, 2016-2023 yılları arasında önemli değişiklikler ve gelişmeler göstermiştir. Türkiye'nin bu ülkelerle olan hizmet ticaretinde ihracat ve ithalat rakamları genel olarak artış eğilimindedir. Türkiye'nin Polonya, Çekya ve Macaristan ile hizmet ticaretinde güçlü ilişkileri olduğu, Slovakya ile ise daha zayıf ticaret ilişkileri bulunduğu söylenebilir. Slovakya ile hizmet ticaretinin diğer V4 ülkelere kıyasla zayıf olmasının başlıca nedenlerinden biri, bu ülkede yaşayan Türk nüfusunun en az olmasıdır. Ticaret Bakanlığı'nın 2023 yılı verilerine göre, ülkede yaklaşık 1000 Türk vatandaşı yaşamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024d). Bu durum, Türkiye'nin V4 ülkeleri ile olan hizmet ticaretindeki performansını ve ticaret hacmini ortaya koymaktadır. Gelecekte, Türkiye'nin V4 ülkeleri ile hizmet ticaretini daha da geliştirmek için stratejik işbirlikleri ve ticaret anlaşmaları yapması, ekonomik büyüme ve kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır.

Çekya ile Türkiye'nin hizmet ihracatı 114,4 milyon dolardan 311,9 milyon dolara, ithalatı ise 127,2 milyon dolara ulaşmıştır. Çekya'nın genel hizmet ticaretinde de artış gözlemlenmiş, ancak ithalatın hızlı artışı net ticaret fazlasını baskılamıştır. Macaristan ile olan hizmet ticaretinde, ihracat 80 milyon dolardan 253 milyon dolara çıkarken, ithalat 62 milyon dolardan 126 milyon dolara yükselmiştir. Macaristan, genel hizmet ticaretinde ihracat ve ithalatını artırmış, net ticaret dengesi pozitif kalmıştır. Türkiye'nin Polonya'ya hizmet ihracatı 140 milyon dolardan 514 milyon dolara yükselirken, ithalat 70 milyon dolardan 207 milyon dolara çıkmıştır. Polonya'nın dünya hizmet ticaretindeki artış eğilimi, net ticaret fazlasını yüksek tutmuştur. Türkiye'nin Slovakya'ya hizmet ihracatı 33 milyon dolardan 111 milyon dolara, ithalat ise 24 milyon dolardan 47 milyon dolara çıkmıştır. Slovakya'nın hizmet ticareti ihracat ve ithalatı artmış, net ticaret dengesi pozitif seyretmiştir denilebilir.

2023 yılı dünya hizmet ticareti verileri, Polonya ve Türkiye'nin sektörde önde gelen aktörler olarak öne çıktığını, Çekya, Macaristan ve Slovakya'nın ise istikrarlı ve pozitif net ticaret dengesiyle hizmet ticaretinde önemli roller oynadığını göstermektedir. Bu ülkelerin hizmet sektöründeki performansları, onların küresel hizmet ticaretindeki rekabet güçlerini ve ekonomik yapılarındaki dinamizmi yansıtmaktadır. Bu durum, hizmetlerin ekonomik büyüme ve uluslararası ticaretteki artan önemini ve bu ülkelerin bu alandaki stratejik konumlarını vurgulamaktadır.

Hem Türkiye'nin Vişegrad ülkeleriyle olan ticareti hem de bu ülkelerin kendi dünya hizmet ticaretleri incelendiğinde, hizmet sektöründe genel bir büyüme trendi olduğu görülmektedir. Pandemi kısa süreli bir daralmaya neden olsa da sonrasında hızlı bir toparlanma yaşanmıştır. Türkiye, Vişegrad ülkeleri pazarında önemli fırsatlara sahiptir ve ihracatını artırmaya devam etmektedir. Vişegrad ülkeleri de genel olarak hizmet sektörlerinde güçlü konumdadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin hizmet sektörünün hem bölgesel hem de küresel ölçekte büyüme potansiyeline sahip olduğu ve Vişegrad Grubu ülkeleri ile olan ticari ilişkilerinin olumlu yönde geliştiği söylenebilir.

Türkiye'nin hizmet ticaretinde daha fazla çeşitlilik ve yenilikçi hizmetler sunarak Vişegrad ülkeleri ile olan ticaret hacmini artırabileceği ve bu ülkelerle olan ekonomik işbirliğini daha da güçlendirebileceği değerlendirilmektedir. Bu stratejik adımlar, Türkiye'nin küresel hizmet ticaretindeki rekabet gücünü artıracak ve ekonomik büyümesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Amado, G. (2023). A Thirlwall's Law Application to International Trade in Services. *Investigación económica*, 82(326). doi:<https://doi.org/10.22201/fe.01851667p.2023.326.86115>
- Austin, R. (2021). *A History of Central Europe: Nations and States Since 1848*. İsviçre: Springer International Publishing.
- Batbaylı, Ş., & Ertürk, E. (2024). Uluslararası Hizmet Ticareti Olarak Sağlık Hizmeti İhracatı ile Döviz Kuru Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 336-364. doi:<https://doi.org/10.53092/duibfd.1399591>
- Çakmak, E., Bozkurt, E., Aksu, H., & Emsen, Ö. S. (2011). Türkiye'de Hizmet Ticareti ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Sosyoekonomi*, 16(16), 21-39. doi:<https://doi.org/10.17233/se.40860>
- Çakmak, M., & Doğan Çalışkan, Z. (2024). Uluslararası Taşımacılık Hizmet Ticareti ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 9(2), 583-604. doi:<https://doi.org/10.25229/beta.1470613>
- Flaen, A., Ghani, S., & Mishra, S. (2013). How to avoid middle income traps? Evidence from Malaysia. *Policy Research Working Paper; No.6435*. doi:<https://doi.org/10.1596/1813-9450-6427>
- <https://www.worldometers.info/>. (2024). Population: <https://www.worldometers.info/population/> adresinden 01.10.2024 tarihinde alındı
- Lennert, J. (2019). Rural Migration Patterns in the Visegrad Group. J. Bański içinde, *Three Decades of Transformation in the East-Central European Countryside* (s. 367). Almanya: Springer International Publishing. doi:<https://doi.org/10.1007/978-3-030-21237-7>
- Lipsev, R. (2009). Measuring International Trade in Services. R. Marshall, & M. Slaughter içinde, *International Trade in Services and Intangibles in the Era of Globalization* (s. 27-74). Chicago: University of Chicago Press. doi:<https://doi.org/10.7208/9780226709604-003>
- Mattoo, A., Zanini, G., & Stern, R. (2008). *A Handbook of International Trade in Services*. Birleşik Krallık: OUP Oxford.
- Nielson, J., & Taglioni, D. (2003). *www.iom.int*. A Quick Guide to The Gats and Mode 4: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2018-07/quick_guide.pdf adresinden 15.11.2024 tarihinde alındı.
- OECD. (2017). *Services Trade Policies and the Global Economy*. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264275232-en> adresinden 21.11.2024 tarihinde alındı.
- OECD. (2024). *www.oecd.org*. Trade in services: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/trade-in-services.html?oecdcontrol-59006032fa-var1=CZE%7CHUN%7CPOL%7CSVK%7CTUR&oecdcontrol-7be7d0d9fc-var3=2016&oecdcontrol-7be7d0d9fc-var5=A> adresinden 21.11.2024 tarihinde alındı.
- Pham, C., & Nguyen, H. (2024). Impact of terror on international trade in financial services: Does the development of financial institutions matter? *The World Economy*, 47, 2476-2514. doi:<https://doi.org/10.1111/twec.13549>
- Przybyliński, M., & Wyszowska-Kuna, J. (2021). The Content of Knowledge-Intensive Business Services in International Trade: Evidence from European Union Countries. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 34-58. doi:<https://doi.org/10.31577/ekoncas.2021.01.03>
- Stefaniak, J., & Kuczevska, J. (2016). Export Specialization in Services of The Visegrad Countries. *Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 11(2), 265-284. doi:10.12775/EQUIL.2016.012
- Sundberg, M., & Tucker, K. (1988). *International Trade in Services* (1st Edition b.). Newyork. doi:10.4324/9781003572053

- Ticaret Bakanlığı. (2024). *https://ticaret.gov.tr* . Hizmet Ticareti: <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/hizmet-ticaretinin-tarihsel-gelisimi> adresinden 18.11.2024 tarihinde alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024a). *Çekya ülke profili*. Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. https://ticaret.gov.tr/data/5eaff5f813b8763068abd2c6/%C3%87ekya_2024.pdf adresinden 12.12.2024 tarihinde alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024b). *Macaristan ülke profili*. Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. https://ticaret.gov.tr/data/5ede2f2613b876697046a213/Macaristan_2024.pdf adresinden 12.12.2024 tarihinde alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024c). *Polonya ülke profili*. Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. https://ticaret.gov.tr/data/5ed8b7b713b876d8ec73d4a6/Polonya_2024.pdf adresinden 12.12.2024 tarihinde alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024d). *Slovakya ülke profili*. Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. https://ticaret.gov.tr/data/63e383e413b876229cf9c753/Slovakya_Ulke_Sunumu_10_01_2022.pdf adresinden 12.12.2024 tarihinde alındı.
- TÜİK. (2024). Uluslararası Hizmet Ticareti İstatistikleri. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=71&locale=tr> adresinden 21.11.2024 tarihinde alındı.
- World Bank. (2024). *DataBank, World Development Indicators*. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country> adresinden 01.10.2024 tarihinde alındı.
- World Trade Organization. (2024). *www.wto.org*: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_e.htm adresinden 15.11.2024 tarihinde alındı.
- WTO. (2024). *www.wto.org*. Services trade: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_e.htm adresinden 15.11.2024 tarihinde alındı.